

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΑ ΔΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΑΣ» (ΑΛΣΥΛΛΙΑ Κ. ΤΙΘΟΡΕΑΣ→ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΤΙΘΟΡΕΑΣ→ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ)

ΚΟΛΟΒΟΥ Σ.¹, και ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ Β.¹

¹ 10/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Κάτω Τιθορέας, Δ/νση Α/θμιας Εκπαίδευσης Φθιώτιδας,
e-mail: kolovoustyliani@in.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το σχολικό έτος 2005–2006, η Περιβαλλοντική ομάδα (Π. Ο.) του Δημ. Σχολ. Κάτω Τιθορέας, σχεδίασε και υλοποίησε το πρόγραμμα «Τα Περιβαλλοντικά μονοπάτια στα δάση της περιοχής μας (Αλσύλλια Κάτω Τιθορέας→ Αισθητικό δάσος Τιθορέας → Εθνικός Δρυμός Παρνασσού)». Τα Αλσύλλια της Κάτω Τιθορέας, το Αισθητικό Δάσος της γειτονικής Τιθορέας (Βελίτσας), ο Εθνικός Δρυμός Παρνασσού ήταν πρόκληση για έναν περιβαλλοντικό περίπατο. Εξερευνήσαμε και ανακαλύψουμε το μεγαλείο του δάσους, το αγαπήσαμε και ακούσαμε τα «παράπονά» του, τα οποία μεταφέραμε στην τοπική και ευρύτερη κοινωνία, κάνοντας προτάσεις για προστασία, διαρκή φροντίδα και ενασχόληση με τα δάση και γενικά με το περιβάλλον. Πρωταρχική ενέργεια ήταν: Ο καθορισμός μιας σειράς στόχων (γνωστικοί, συναισθηματικοί, ψυχοκινητικοί, κοινωνικοί, επιστημονικοί, περιβαλλοντικοί), η εξασφάλιση συνεργατών, ο σχεδιασμός και η χρονοθέτηση των δραστηριοτήτων-παρεμβάσεων, ο καθορισμός των μεθόδων- τεχνικών-στρατηγικών, ο τρόπος αξιολόγησης, καθώς και η εξασφάλιση χώρων και εκπαιδευτικών μέσων. Έγινε η διαθεματική - διεπιστημονική προσέγγιση αλλά και διαπολιτισμική αγωγή. Υλοποιήθηκαν προγράμματα σε Κ.Π.Ε., επισκέψεις στα Αλσύλλια και δάση της περιοχής, μετεωρολογικές μετρήσεις, παρουσιάσεις, ομιλίες, δεντροφύτευση και άλλες δραστηριότητες. Τα Συμπεράσματα-Προτάσεις κατατέθηκαν στο Δήμο Τιθορέας και κοινοποιήθηκαν σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. Η διάχυση των αποτελεσμάτων έγινε σε προγραμματισμένη ημερίδα. Η απήχηση και ο αντίκτυπος ήταν οι αναμενόμενοι. Η τελική αξιολόγηση και στις δύο φάσεις υπήρξε θετική, Η ομαδικότητα, η συνεργασία, η δημιουργική απασχόληση, η βιωματική μάθηση, η επαφή με τη φύση, μας οδήγησαν σε νέους τρόπους σκέψης και νέες συμπεριφορές.

ΚΟΛΟΒΟΥ Σ.¹, and ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ Β.¹

¹ Primary school of Kato Tithorea
e-mail: kolovoustyliani@in.gr

ABSTRACT

In the year 2005-2006 the Environmental team of the primary school of Kato Tithorea, planned and materialized the programme «The Environmental paths in the forests of our area. The forests of our area were a challenge for environmental walks. We explored, and we loved the forest and we tried to transfer our love and concern for it to the inhabitants of the area. Our main actions were to take steps (knowledge, social, scientific, environmental), to find cooperative people, to design our actions and to find the right places and the right educational means. Programmes and visits to the forests, as well as meteorological measures, speeches and planting of trees took place. The conclusions were put forward to the municipality of Kato Tithorea and to other authorities. The programme was presented to the environmental meeting and it roused public feeling. The result of the whole effort was rewarding. The final appreciation was positive. The cooperation and the creative occupation led us to new ways of thinking and a new attitude towards the nature.

Λέξεις κλειδιά: Αλσύλλια, αισθητικό δάσος, εθνικός δρυμός, διαθεματική- διεπιστημονική προσέγγιση, στόχοι, δράσεις -παρεμβάσεις, συμπεράσματα –προτάσεις, αξιολόγηση.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η κωμόπολή μας έχει μικρά Αλσύλλια αλλά η ευρύτερη περιοχή έχει πολλά δάση και μάλιστα προστατευόμενα (Αισθητικό δάσος Τιθορέας, Εθνικός Δρυμός Παρνασσού). Κάποια από αυτά βρίσκονται ακριβώς δίπλα μας. Κάποια απέχουν μόλις λίγα χιλιόμετρα. Κι όμως δεν τα γνωρίζαμε! Ο περιβαλλοντικός περίπατος ήταν πρόκληση για την Π.Ο. Μια σειρά ακόμη από κριτήρια μας οδήγησαν στην επιλογή του θέματος. Αυτά είναι (Σ.Υ.Π 2005):

- § Η εκδήλωση ενδιαφέροντος από τους μικρούς μαθητές να ασχοληθούν με το θέμα.
- § Η ανάγκη για ευαισθητοποίηση τόσο της τοπικής κοινωνίας, όσο και του ευρύτερου περιβάλλοντος και η ενασχόληση με το δάσος για περισσότερο πράσινο στην κωμόπολή μας φροντίδα και εμπλουτισμό των αλσυλλίων, καθώς και προστασία αυτών.
- § Το γνωστικό επίπεδο των μαθητών για το συγκεκριμένο οικοσύστημα.
- § Η σύνδεση του αντικείμενου με την Μελέτη Περιβάλλοντος και τα άλλα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος, που αναφέρονται στα συγκεκριμένα οικοσυστήματα.
- § Η σύνδεση του σχολείου με την ευρύτερη κοινωνία στην οποία εντάσσεται.
- § Η υλοποίηση ανάλογου προγράμματος Π.Ε. στη Σχολική Μονάδα τα προηγούμενα έτη ήταν πρόκληση για τους μικρούς μαθητές και η δυνατότητα της σύνδεσης αυτού με το παρόν αντικείμενο, καθώς και των δράσεων – παρεμβάσεων, οι οποίες μπορούν να συνεχιστούν.

Η επιλογή έγινε με μαθητοκεντρικό τρόπο. Μέσα από ελεύθερο και αβίαστο διάλογο προτάθηκαν από τους ίδιους τους μαθητές περιβαλλοντικά θέματα τοπικού και άμεσου ενδιαφέροντος τους. Καταγράφηκαν τα εξής 4 θέματα: «Το Δάση της περιοχής μας», «το ποτάμι μας», «το τρένο» και «οι καλλιέργειες της περιοχής μας» Ακολούθησε συζήτηση, συντάχθηκε ερωτηματολόγιο, κάθε μαθητής δήλωσε επώνυμα μια προτίμηση δικαιολογώντας την. Έγινε αποδεκτός και το θέμα «Τα Δάση της περιοχής μας» προηγήθηκε με ποσοστό 80% .

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

(Σ.Υ.Π 2005) και (ΣΣΠΕ 2005-2006)

Γνωστικοί

- Ø Απόκτηση γνωστικού υπόβαθρου για το περιβάλλον, τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα το δασικό οικοσύστημα.
- Ø Προσέγγιση της ιστορίας, των χαρακτηριστικών στοιχείων, των φυσικών λειτουργιών, της χλωρίδας, της πανίδας, των τροφικών αλυσίδων του εδάφους και των γεωλογικών δεδομένων του δάσους.
- Ø Εντόπιση των εστιών ρύπανσης και των ανθρωπογενών πιέσεων που ασκούνται στο δάσος (πυρκαγιές, υπερβόσκηση, λαθροθηρία, λαθρούλοτομία, καταπάτηση, ανεξέλεγκτος τουρισμός και άλλα)..
- Ø Κατανόηση της αξίας του δάσους, καθώς και η εξάρτηση του ανθρώπου απ' αυτό.
- Ø Προσέγγιση θρύλων, παραδόσεων, τραγουδιών και άλλων λαογραφικών και πολιτιστικών στοιχείων που αναφέρονται στο δάσος.
- Ø Εμπλουτισμός και διεύρυνση του λεξιλογίου.

Συναισθηματικοί

- Ø Ευαισθητοποίηση των μαθητών σε θέματα σχετικά με το δάσος και γενικά με το περιβάλλον αλλά και ανάπτυξη συναισθημάτων αγάπης, σεβασμού, προστατευτικής υπεύθυνης συμπεριφοράς προς τη φύση, καθώς και της ενεργής συμμετοχής τους κατά την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων
- Ø Δημιουργία κλίματος φιλίας, αγάπης, αλληλοβοήθειας και πνεύματος συνεργασίας μεταξύ μαθητών, καθώς και μεταξύ μαθητών – δασκάλων και δασκάλων – γονέων. Ενεργή εθελοντική συμμετοχή στην εκτέλεση ομαδικών εργασιών, ανάληψη ευθυνών και πρωτοβουλιών.

- Ø Ενεργή συμμετοχή των μαθητών με διαφορετική πολιτισμική προέλευση για αποδοχή, συνεργασία και ένταξη αυτών στην ομάδα, την τάξη, την κοινωνία μέσω της ενασχόλησης και συσχέτισης του θέματος με αντίστοιχα του περιβάλλοντός τους.

Ψυχοκινητικοί (ανάπτυξη δεξιοτήτων)

- Ø Άσκηση της φαντασίας, της αυτοπεποίθησης, καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, της ενεργητικής ακρόασης και του δημοκρατικού διαλόγου.
- Ø Ανάπτυξη δεξιοτήτων προκειμένου να χρησιμοποιούνται όλες οι αισθήσεις για αντίληψη, περιγραφή του χώρου, παρατήρηση, εξερεύνηση.
- Ø Καλλιέργεια της ερευνητικής σκέψης με σωστή παρατήρηση, συλλογή και ανάλυση πληροφοριών, μελέτη βιβλίων κατανόηση και χρήση δασικών και άλλων χαρτών.
- Ø Εξοικείωση στη χρήση και το χειρισμό οργάνων, συσκευών (θερμόμετρων, φωτογραφικής μηχανής, video, Η/Υ κτλ.)
- Ø Άσκηση στην καλλιτεχνική και δημιουργική έκφραση μέσα από ζωγραφική, σχέδιο, μουσική, δραματοποίηση, συγγραφή κειμένων, ποιημάτων, θεατρικό παιχνίδι κτλ.
- Ø Ανάπτυξη γραπτού και προφορικού λόγου.

Επιστημονικοί

- Ø Άσκηση στην επιστημονική έρευνα με Μετεωρολογικές μετρήσεις (θερμοκρασία αέρα-εδάφους, θερμοκρασία αστικής-δασικής περιοχής, υγρασία, ορατότητα, κίνηση, ταχύτητα του αέρα στο δάσος), εργαστηριακές αναλύσεις.
- Ø Συσχέτιση και κατανόηση της λειτουργίας του δασικού οικοσυστήματος.
- Ø Κατανόηση της σχέσης δάσους-κλίματος, της αξίας του εδάφους για το δάσος και τη ζωή.

Κοινωνικοί

- Ø Ανάπτυξη κοινωνικότητας μέσω της επαφής με την τοπική κοινωνία, κατοίκους, φορείς, συλλόγους, ειδικούς επιστήμονες, άλλα σχολεία για συλλογή πληροφοριών, συνεντεύξεις, ανταλλαγή απόψεων.
- Ø Συμμετοχή σε ομαδικές δραστηριότητες με πνεύμα συνεργασίας και ομαδικότητας.

Περιβαλλοντικοί – Στάση ζωής

- Ø Κατανόηση της αλληλεξάρτησης ανθρώπου-περιβάλλοντος και των ποικίλων επιδράσεων του ανθρώπου πάνω στο περιβάλλον.
- Ø Η ευαισθητοποίηση και καλλιέργεια περιβαλλοντικής κουλτούρας, η υιοθέτηση αξιών και θετικών στάσεων για την προστασία της οικολογικής ισορροπίας της βιωσιμότητας, της ανάπτυξης και της βελτίωσης ποιότητας ζωής.
- Ø Συμμετοχή και εγρήγορση για παρέμβαση στη διατήρηση του συγκεκριμένου οικοσυστήματος και προβολή της ανάγκης για προστασία του.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι μέθοδοι, οι τεχνικές και οι στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος είναι οι εξής:

► Η βιωματική μέθοδος (Project). (Γαλάνη και συγγραφική ομάδα 2003), (Χανζηδήμου Δ. - Ταρατόρη Ε. 2002). Τα στάδια υλοποίησης ήταν τα εξής:

- Επιλογή του θέματος και καθορισμός των στόχων. Ενημέρωση γονέων και εξασφάλιση συνεργατών. Διερεύνηση πρότερων γνώσεων για το δάσος. Καθορισμός των ορίων του θέματος. Σχεδιασμός και περιγραφή των εργασιών που απαιτούνται – χρονοδιάγραμμα. Συγκρότηση επτά ανομοιογενών ομάδων των 5-6 ατόμων. Καταμερισμός των υποθεμάτων εργασίας και ανάθεση αυτών στις ομάδες. Δημιουργία ατομικού φακέλου με στοιχεία, δραστηριότητες, φύλλα εργασίας.

- Συγκέντρωση και ανάλυση πληροφοριών από διάφορες πηγές (συνεντεύξεις από ειδικούς, εργαζόμενους σε δασικές υπηρεσίες, κατοίκους της περιοχής, βιβλιοθήκες, CD-ROM, ιστοσελίδες, τύπος, περιοδικά.). Συγκέντρωση υλικού (χάρτες, φωτογραφίες, αφίσες, έντυπα, ηχητικά ντοκουμέντα κ.λ.π.) Παρουσίαση των πληροφοριών στη τάξη. Επιλογή πληροφοριών.
- Εκπόνηση των επιμέρους εργασιών που είχε αναλάβει η κάθε ομάδα στα εξής υποθέματα:
 - 1) Η Χλωρίδα των δασών της περιοχής μας.
 - 2) Η Πανίδα των δασών της περιοχής μας.
 - 3) Το έδαφος και η σημασία του για την ύπαρξη του δάσους.
 - 4) Μυθολογικά- Λαογραφικά- Πολιτιστικά στοιχεία σχετικά με τα δάση μας.
 - 5) Η αξία των δασικών εκτάσεων της περιοχής για το τοπικό και ευρύτερο περιβάλλον.
 - 6) Παρεμβάσεις του ανθρώπου στα δάση της περιοχής.
 - 7) Κίνδυνοι και προστασία των δασικών εκτάσεων

Αισθητική προσέγγιση του δάσους από την κάθε ομάδα. Διεξαγωγή πειραμάτων, μετρήσεις (θερμοκρασία αέρα- εδάφους, θερμοκρασία αστικής περιοχής- δασικής περιοχής, πάχους κορμών δένδρων, ύψους εκτίμηση ηλικίας δένδρων κ.α). Έλεγχος, διορθώσεις, τροποποιήσεις, σύνθεση, συγγραφή και εκτύπωση της εργασίας, αποστολή αυτής σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.

- Τελική αξιολόγηση του προγράμματος σε δυο φάσεις με βάση τους στόχους που τέθηκαν.
- Παρουσίαση και διάχυση των αποτελεσμάτων σε προγραμματισμένη ημερίδα στις 5 Ιουνίου 2006 (Παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος).

Επιμέρους μέθοδοι:

- ▶ Μαθητοκεντρική - ομαδοσυνεργατική μέθοδος.
- ▶ Καταγισμός ιδεών.
- ▶ Μελέτη πεδίου. Επισκέψεις σε δασικά οικοσυστήματα, Κ.Π.Ε., Μουσεία φυσικής ιστορίας.
- ▶ Διαλέξεις ειδικών επιστημόνων, Μ.Κ.Υ.Ο, Φορέων.
- ▶ Ηχογραφήσεις, φωτογραφήσεις, καταγραφή στοιχείων.
- ▶ Παιχνίδι ρόλων – Δραματοποίηση.

Μέσα υλοποίησης:

Φωτογραφική μηχανή, πυξίδα, films, slides, video camera, μαγνητόφωνο, Η/Υ, video- projector, DVD, βιβλία οικολογικού περιεχομένου, εγκυκλοπαίδειες, έντυπα, περιοδικά, αποκόμματα τύπου, χαρτόνια, σημειωματάρια, όργανα (θερμόμετρα, υγρόμετρα, μετροταινία κ.α.).

Διαθεματική – διεπιστημονική προσέγγιση: (Μαυρόπουλος Α. 2002)

Το πρόγραμμα εντάχθηκε στην ευέλικτη ζώνη όπου έγινε η διαθεματική και διεπιστημονική προσέγγιση του θέματος, αλλά και διαπολιτισμική αγωγή μέσα απ' όλα τα αντικείμενα. Η εξακτίωση και η αμφίδρομη σχέση του κεντρικού θέματος με τα επιμέρους θέματα καθώς και η συσχέτιση των δραστηριοτήτων με τα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος, φαίνονται στο διάγραμμα της τελευταίας σελίδας.

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η επιλογή των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων καθώς και των δράσεων - παρεμβάσεων για την επίτευξη των στόχων έγινε με την συμμετοχή των μαθητών. Τέθηκαν κάποια ερωτήματα για προβληματισμό. Ακολούθησε ένας καταγισμός ιδεών και προτάσεων για δραστηριότητες και δράσεις (Ματσαγγούρας Η. 2002). Συζητήθηκαν, αξιολογήθηκαν, σχεδιάστηκαν, χρονοθετήθηκαν και υλοποιήθηκαν. Οι κυριότερες από αυτές είναι:

Δραστηριότητες στο πεδίο

- Τρεις επισκέψεις στα Αλσύλλια της περιοχής μας, μια κατά εποχές (Νοέμβριο, Φεβρουάριο, Μάιο) για επιτόπια έρευνα, παρατηρήσεις, συλλογή πληροφοριών, καταγραφή χλωρίδας και

πανίδας κατά εποχές, τροφικές αλυσίδες - αποικοδόμηση, καταγραφή χρωμάτων ήχων, γεωλογικών δεδομένων, εστιών ρύπανσης.(Παπαδημητρίου Β. 1998).

- Καταγραφή ανθρωπογενών πέσεων που ασκούνται στο δάσος (φωτιά, παράνομη βόσκηση, παράνομο κυνήγι, λαθροϋλοτομία, καταπάτηση, ανεξέλεγκτος τουρισμός
- Μετεωρολογικές μετρήσεις, θερμοκρασία αέρα – εδάφους, θερμοκρασία αστικής – δασικής περιοχής, κίνηση και ταχύτητα αέρα στο δάσος, υγρασία, ορατότητα.(Κ.Π.Ε. Μουζακίου, 2001)
- Επίσκεψη το μήνα Μάρτιο στο Αισθητικό Δάσος Τιθορέας όπου εκπρόσωπος του Δασονομείου Αμφίκλειας συνόδεψε την Π.Ο. και παρουσίασε νομικά και οικολογικά στοιχεία γι' αυτό.
- Συλλογή υλικών από το δάσος και δημιουργία περιβαλλοντικής γωνιάς και φυτολογίου.
- Συλλογή αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών της περιοχής
- Καταγραφή μνημείων, ιστορικών τόπων, εκκλησιών στις δασικές περιοχές της περιοχής.
- Επίσκεψη στο Κ.Π.Ε. Υπάτης, όπου υλοποιήθηκε το πρόγραμμα «Το Δασικό περιβάλλον της Οίτης».
- Επίσκεψη και ξενάγηση στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας της Οίτης στην Ιερά Μονή Αγάθωνος.
- Επίσκεψη στο Κ.Π.Ε. Μουζακίου. Υλοποιήθηκε το πρόγραμμα «Δασικό μονοπάτι του Αϊ Λιά»
- Δεντροφύτευση, την παγκόσμια ημέρα Δασοπονίας (21 Μαρτίου 2006) σε συνεργασία με το Δήμο Τιθορέας, το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων του Δημ. Σχολείου, το Δασονομείο Αμφίκλειας, υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση του Δ/ντή Δασών Βοιωτίας κ. Ιωάννη Γρίβα.

Φωτογραφία.1. Η Π.Ο. στο Κ.Π.Ε. Υπάτης και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας

Φωτογραφία. 2. Η Π.Ο. στο Κ.Π.Ε. Μουζακίου

- Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη Γυμνασίου, όπου ο Διευθυντής, καθηγητής φιλόλογος και τοπικός ερευνητής, κος Βελέντζας Αθανάσιος παρουσίασε την ιστορία και τη μυθολογία της περιοχής. (Παπαδημητρίου Α.- Βελέντζας Α. 1991), καθώς και στοιχεία για την ιστορική εξέλιξη του Αισθητικού δάσους της Τιθορέας (Βελέντζας Α. Εργασία υπό έκδοση).
- Την παρουσίαση επιμελήθηκε η υπεύθυνη της Βιβλιοθήκης κα Μπεσίρη Χρυσούλα

Φωτογραφία 3. *Η Τιθορέα χωρίς το Αισθητικό Δάσος, όπως το φιλοτέχνησε ο Άγγλος περιηγητής DODWELL το 1805. *Ο χώρος μετά την πρώτη денτροφύτευση. *Η Τιθορέα και το Αισθητικό Δάσος σήμερα (Βελέντζας Α. Εργασία υπό έκδοση).

Δραστηριότητες στο χώρο του σχολείου:

- Παρουσιάσεις, ομιλίες από τους εξωτερικούς συνεργάτες (Ο Δ/ντής Δασών νομού Βοιωτίας κ. Γρίβας, παρουσίασε την γλωρίδα και πανίδα των δασών της περιοχής μας, η υπεύθυνη Π.Ε. κα Καραγεώργου παρουσίασε στοιχεία για το νερό και το έδαφος)
- Επεξεργασία πακέτων με αντικείμενο «το Δάσος». (ΥΠ.Ε.Π.Θ. Δ/ση Σπουδών Β/θμιας Εκπαίδευσης 1992-1995), (Κ.Π.Ε. Καστοριάς, 2000), (Φραντζή Α.-Μπασιάρης Π).
- Δημιουργία φακέλου μαθητών με φύλλα εργασίας (Renee Kayser 1994)
- Δημιουργία περιβαλλοντικής γωνιάς με φωτογραφικό υλικό, αφίσες, χάρτες, άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, σκίτσα, Φυτολόγιο, συλλογές.
- Δημιουργία βιβλιοθήκης οικολογικού περιεχομένου. Δραστηριότητες για δημιουργική έκφραση με ατομικά και ομαδικά έργα ζωγραφικής, ατομικές και ομαδικές χειροτεχνικές κατασκευές με διάφορα υλικά, σχεδίαση χαρτών, κατασκευή αφίσας, μακέτας της περιοχής με τα Αλσύλλια κ.α.).
- Γραπτή έκφραση των μαθητών (σκέφτομαι και γράφω, ποιήματα, κείμενα, αυτοσχέδια θέατρο), σταυρόλεξα, παζλ, γρίφοι, επιτραπέζια παιχνίδια.
- Καλλιτεχνική έκφραση με χορό, τραγούδι, δραματοποίηση δημοτικών τραγουδιών ποιημάτων, θρύλων σχετικών με τις νεράιδες του δάσους. Διασκευή και προετοιμασία θεατρικού «Η Άνοιξη και το καμένο δάσος» (Σαφιλίου Α. 1979) που παρουσιάστηκε στην ημερίδα.
- Προβολή βιντεοταινιών, DVD, CD με δάση, εθνικούς δρυμούς, διατηρητέα μνημεία της φύσης.

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- Στις 21 Μαρτίου (παγκόσμια ημέρα Δασοπονίας) η Π.Ο διοργάνωσε денτροφύτευση η οποία πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Δήμο Τιθορέας, το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων, το Δασονομείο Αμφίκλειας υπό την επίβλεψη του Δ/ντή Δασών Βοιωτίας κ. Ιωάννη Γρίβα, με συμμετοχή όλου του Σχολείου και όλων των φορέων και κατοίκων της περιοχής.

Φωτογραφία.4 Δεντροφύτευση

- Η Π.Ο. κατέθεσε υπόμνημα των Συμπερασμάτων στο Δήμο Τιθορέας σε προγραμματισμένη επίσκεψη αποσπώντας τη δέσμευση για προώθηση και υλοποίηση των εξής προτάσεων:
 - Καθαρισμός, εμπλουτισμός και αποκατάσταση των Αλσυλλίων της περιοχής.
 - Ανάδειξη αυτών σε χώρους αναψυχής και πολιτιστικών δράσεων.
 - Τοποθέτηση πινακίδων σε διάφορα σημεία για αποτροπή ρίψης σκουπιδιών.
 - Τοποθέτηση κάδων απορριμμάτων σε διάφορα σημεία των Αλσυλλίων.
 - Κατασκευή μιας πετρόχτιστης κρήνης στο Αλσύλλιο της Αγίας Παρασκευής και εμπλουτισμό αυτού με παρτέρια πρασίνου.
 - Περίφραξη των χώρων που έγινε δεντροφύτευση για προστασία των δενδρυλλίων.
 - Διοργάνωση από το Δήμο και άλλους φορείς εκδηλώσεων περιβαλλοντικού περιεχομένου για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, για συμμετοχή, προστασία και αξιοποίηση των δασών.
- Κοινοποίηση του υπομνήματος σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και συλλόγους.
- Πρόταση στους όμορους Δήμους (Αμφίκλειας, Ελάτειας, Τιθορέας, Παρνασσίδος) για μελλοντική συνεργασία και υλοποίηση διαδημοτικών προγραμμάτων για συνολική προστασία των δασών της περιοχής.
- Συγκομιδή σκουπιδιών και τοποθέτηση κάδων και αυτοσχέδιων πινακίδων σε ένα από τα Αλσύλλια (συμβολικά για παρότρυνση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων και των φορέων).
- Διοργάνωση Ημερίδας όπου έγινε η διάχυση των αποτελεσμάτων του ΣΠΠΕ (Κολοβού Σ-Παπαστάμου Β, 2006), καθώς και μια σειρά άλλων εκδηλώσεων, όπως θεατρική παράσταση, έκθεση φωτογραφίας, ζωγραφικής, χειροτεχνικών κατασκευών με θέμα το δάσος, βιβλίου περιβαλλοντικού περιεχομένου, Απονεμήθηκαν έπαινοι, ευχαριστίες, αναμνηστικά στην Π.Ο. και στους εξωτερικούς συνεργάτες και τυπωμένο υλικό στους παρευρισκόμενους στην ημερίδα.
- Βιβλιοδεσία και αποστολή της εργασίας σε όλους τους φορείς.
- Εκτύπωση και διανομή φυλλαδίου με συνθήματα, σκίτσα, γελοιογραφίες, συμβολικές ζωγραφιές των παιδιών με σκοπό την ευαισθητοποίηση στην προστασία του περιβάλλοντος.
- Διάχυση των αποτελεσμάτων σ' όλα τα σχολεία της περιοχής, από τους ίδιους τους μαθητές, με απώτερο σκοπό την υλοποίηση ανάλογων περιβαλλοντικών προγραμμάτων για συνολική προστασία των δασών της περιοχής.

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η αξιολόγηση έγινε σε τρία στάδια: Αρχική, διαμορφωτική, τελική αξιολόγηση (Σ.Υ.Π- 2005). Αφού έγινε η επιλογή του θέματος, η διερεύνηση των πρότερων στάσεων και δεξιοτήτων των μαθητών με ερωτηματολόγια, αποδελτιώσεις, απαντήσεις, διαλογική συζήτηση πάνω στις προτάσεις και στις ιδέες των μαθητών, αποφασίστηκε η υλοποίηση του προγράμματος. Η Αρχική αξιολόγηση υπήρξε θετική και το πρόγραμμα προχώρησε στην υλοποίηση.

Στην διαμορφωτική αξιολόγηση με οδηγό το Ημερολόγιο Εξέλιξης ΣΠΠΕ, το ενδιαφέρον και την ερευνητική διάθεση των μαθητών, κινηθήκαμε ευέλικτα, αναπροσαρμόσαμε κάποιες δραστηριότητες για να φτάσουμε στην επίτευξη των στόχων.

Ο περιβαλλοντικός περίπατος στα δάση της περιοχής μας ήταν πολύ μεγάλος και οι προγραμματισμένες δραστηριότητες επίσης πάρα πολλές. Ο χρόνος υλοποίησης του ΣΠΠΕ δεν ήταν επαρκής για να υλοποιηθούν όλες (καθυστέρηση της έγκρισης των ΣΠΠΕ από το Πανεπιστήμιο, ακατάλληλες καιρικές συνθήκες, πίεση του Αναλυτικού Προγράμματος) και γι' αυτό αναβλήθηκαν κάποιες από τις δραστηριότητες που σχετιζόταν με το τρίτο μέρος της διαδρομής, τον εθνικό Δρυμό Παρνασσού. Η Π.Ο. όμως θα υλοποιήσει πρόγραμμα Π.Ε. με ανάλογο θέμα και το επόμενο σχολικό έτος και οι δραστηριότητες αυτές θα ενταχθούν σ' αυτό.

Η τελική αξιολόγηση έγινε σε 2 φάσεις: α) Από τους μαθητές που εκπόνησαν την εργασία και β) από την παιδαγωγική ομάδα. Με βάση τα ερωτηματολόγια, το αμείωτο ενδιαφέρον και τη συνεργασία των μαθητών μέσα στις ομάδες, την αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών, την απόκτηση περιβαλλοντικής συνείδησης, την απήχηση και τον αντίκτυπο στην τοπική και ευρύτερη κοινωνία, την προθυμία για συνεργασία, το βιβλίο εντυπώσεων η αξιολόγηση υπήρξε θετική και κρίναμε ότι το πρόγραμμα πέτυχε τους αρχικούς του στόχους.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναμφισβήτητη, η αξία των δασών για την περιοχή μας (Αλσύλλια Κάτω Τιθορέας, Αισθητικό Δάσος Τιθορέας, Εθνικός Δρυμός Παρνασσού), που με τις διάφορες λειτουργίες τους αποτελούν έναν ανανεώσιμο φυσικό πόρο με τεράστιες ανεξάντλητες δυνατότητες που αξιοποιούμενες κατάλληλα:

- Ø Συμβάλλουν ουσιαστικά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου μας και στη δημιουργία καλύτερων συνθηκών ζωής.
- Ø Δημιουργούν υγιεινές συνθήκες εργασίας και διαβίωσης
- Ø Προσφέρουν ευκαιρίες απασχόλησης, δημιουργίας, άθλησης, ψυχαγωγίας.
- Ø Εμποδίζουν τη δημιουργία χειμάρρων και πλημμυρών.
- Ø Εξασφαλίζουν κατάλληλες συνθήκες διατήρησης πλούσιας χλωρίδας και πανίδας.

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ:

- Τα Αλσύλλια της Κάτω Τιθορέας αποτελούν χώρο αναψυχής και προσφέρουν καταφύγιο στους ανθρώπους από το καθημερινό άγχος.
- Το Αισθητικό δάσος της Βελίτσας είναι για το χωριό ζώνη ασφαλείας που το προστατεύει συγκρατώντας τους βράχους που αποκολλώνται και κατακρημνίζονται καθώς και από τις κατεβασίες και νεροσυρμές (Παπαλάμπρος Χ-Τσίντζα Δ.-Ματσούκα Ε.-Στασινός Κ.1998-1999.)
- Ο Παρνασσός με τα χιονοδρομικά κέντρα και τις διάφορες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις παρουσιάζει ιδιαίτερο οικονομικό ενδιαφέρον και αποτελεί πηγή πλούτου για τους όμορους Δήμους. Οι ασχολίες πολλών κατοίκων σχετίζονται με τα δάση. Ο Τουρισμός, προσφέρει εργασία και εισόδημα σε πολλούς κατοίκους της περιοχής (Ζιάκος Α.-Πανουργιά Ε. 2003-2004)
- Η συλλογή βοτάνων και αρωματικών φυτών (τσάι, ρίγανη κ.α.) είναι μία ακόμη δραστηριότητα με οικονομικό ενδιαφέρον
- Οι διάφορες δραστηριότητες κινήγι, ορειβασία, χειμερινό σκι προσφέρουν δυνατότητες άθλησης και ψυχαγωγίας στους κατοίκους της περιοχής και σε επισκέπτες από όλη την Ελλάδα.
- Απαράδεκτη όμως η εικόνα που παρουσιάζουν μερικά Αλσύλλια από αισθητική άποψη. Σκουπίδια, πλαστικές σακούλες και μπουκάλια και κάθε είδους απορρίμματα εντόπισε η Περιβαλλοντική Ομάδα στις επισκέψεις της.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Προστασία του οικοσυστήματος.
2. Ανάπτυξη καλύτερων σχέσεων των κατοίκων με το δάσος.
3. Δεντροφύτευση περισσότερων δασικών εκτάσεων για δημιουργία νέων δασών.
4. Κατασκευή έργων υποδομής και προστασίας των δασών της περιοχής μας.
5. Κινήγι σύμφωνα με τις ηθικές αρχές του κινήγιού με χαρακτήρα περιβαλλοντικό, μορφωτικό και κοινωνικό.
6. Ατομική και συλλογική ευαισθητοποίηση, υιοθέτηση περιβαλλοντικής συνείδησης και αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών σε θέματα περιβαλλοντικά.
7. Με πρωτοβουλία του Δήμου να γίνει:

- Ø Καθαρισμός, εμπλουτισμός και αποκατάσταση των Αλσυλλίων της περιοχής.
- Ø Ανάδειξη αυτών σε χώρους αναψυχής και πολιτιστικών δράσεων.
- Ø Τοποθέτηση πινακίδων σε διάφορα σημεία για αποτροπή ρίψης σκουπιδιών.
- Ø Τοποθέτηση κάδων απορριμμάτων σε διάφορα σημεία των Αλσυλλίων.
- Ø Κατασκευή μιας πετρόχτιστης κρήνης στο Αλσύλλιο της Αγίας Παρασκευής και εμπλουτισμό αυτού με παρτέρια πρασίνου.
- Ø Περίφραξη των χώρων που έγινε δεντροφύτευση για προστασία των δενδρυλλίων.
- Ø Διοργάνωση από το Δήμο και άλλους φορείς εκδηλώσεων περιβαλλοντικού περιεχομένου για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών για συνεχή προστασία και αξιοποίηση των δασών.

ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η διάχυση των αποτελεσμάτων που έγινε στην προγραμματισμένη ημερίδα και παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της εργασίας από τις ομάδες με παιχνίδι ρόλων, χρήση Η/Υ, προβολή slides και μια σειρά άλλων εκδηλώσεων (θεατρική παράσταση, έκθεση φωτογραφίας, έκθεση ζωγραφικής-χειροτεχνικών κατασκευών με θέμα το δάσος, έκθεση βιβλίου περιβαλλοντικού περιεχομένου), προβληματίσε και ευαισθητοποίησε την τοπική και ευρύτερη κοινωνία. Απονεμήθηκαν έπαινοι, ευχαριστίες, αναμνηστικά στην Π.Ο και στους εξωτερικούς συνεργάτες και έντυπο υλικό στους παρευρισκόμενους στην ημερίδα. Η απήχηση και ο αντίκτυπος ήταν ο αναμενόμενος. Η ευαισθητοποίηση των κατοίκων, τοπικών παραγόντων, φορέων στο συγκεκριμένο αντικείμενο ήταν αναμφισβήτητη. Η προθυμία και το ενδιαφέρον όλων να βοηθήσουν και να συνεργαστούν, το βιβλίο εντυπώσεων, οι συζητήσεις, η συμμετοχή, ο τρόπος έκφρασης, οι στάσεις και οι συμπεριφορές, η ευαισθητοποίηση στο συγκεκριμένο θέμα ήταν πολύ μεγάλη. Όλοι προβληματίστηκαν, όλοι συνειδητοποίησαν τα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα, όλοι υποσχέθηκαν ότι θα δραστηριοποιηθούν και θα δράσουν για την προστασία των δασών της περιοχής και γενικότερα του περιβάλλοντος.

Ενδεικτικά παραθέτουμε αποσπάσματα από το βιβλίο εντυπώσεων (ΣΠΠΕ 2005-2006).

«.....Κάθε προσπάθεια που έχει σχέση με την εκπαίδευση των παιδιών για το περιβάλλον είναι ιδιαίτερα αξιόπαινη, γιατί σίγουρα βρίσκει οπαδούς για την προστασία του περιβάλλοντος. Αυτό όμως δεν αρκεί γιατί το περιβάλλον πρέπει να είναι υπόθεση όλων μας, μικρών και μεγάλων. Τα παιδιά σήμερα μας έβαλαν τα γυαλιά! Ας τα μιμηθούμε! Συγχαρητήρια ιδιαίτερα σ' όλα τα παιδιά και στους γονείς τους. Όμως στο ψηλότερο βάθρο πρέπει να βάλουμε τις συντονίστριες του προγράμματος γιατί με τις προσπάθειές τους κτίζουμε μια καλύτερη κοινωνία για το αύριο.....».

Ο Δήμαρχος Τιθορέας Λουκάς Παπαγεωργίου

«.....Η πρωτοβουλία σας αυτή πέρα από αξιόπαινη και παραγωγική δείχνει τον δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουν όλες οι μονάδες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την εμπέδωση της Περιβαλλοντικής συνείδησης στην νέα γενιά. Η έκφραση συγχαρητηρίων δεν είναι αρκετή πλέον για να εκφράσω την ικανοποίησή μου για το έργο που πραγματοποιείται. Θα είμαι στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε βοήθεια στο μέλλον....». *Ιωάννης Γρίβας Αν. Διευθυντής Δασών Νομού Βοιωτίας.*

«...Πολύ συγκινητική αυτή η έκφραση των παιδιών: Γνώση- συνειδητοποίηση- ευαισθησία- δράση. Θερμά συγχαρητήρια!...» *Θανάσης Βελέντζας Δ/της Γυμνασίου Κάτω Τιθορέας*

«....Συγχαρητήρια για άλλη μια φορά για την πολύ καλή προσπάθεια τόσο των συντονιστών του προγράμματος αλλά και των παιδιών που κατάφεραν να μας κάνουν να αναλογισθούμε τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες μας για την διατήρηση και την προστασία του περιβάλλοντος...»

Η πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής και Σύλλογου Γυναικών Κ. Τιθορέας. Ράπη Άννα

«...Συγχαρητήρια στους συντελεστές της Περιβαλλοντικής ομάδας για την προσπάθεια που έκαναν. Όμως, πρέπει να μην μείνουμε μόνο εκεί, αλλά να προσπαθήσουμε όλοι μαζί να συνεχιστεί και κάποτε να έχουμε ένα καθαρό περιβάλλον...». *Πουρνάρας Γεώργιος.*

Πρόεδρος συλλόγου Γονέων κα Κηδεμόνων Γυμνασίου Κάτω Τιθορέας

«...Κάθε προσπάθεια που συντελεί στη γνώση και δημιουργεί στάση ζωής στο ζωτικό μας χώρο είναι δημιουργική και αξιέπαινη. Συγχαρητήρια στους συντελεστές της εκδήλωσης...»

Αγγελής Χαϊδεμένος Διευθυντής Δημοτικού Σχολείου Κάτω Τιθορέας

«...Μπράβο σε όλους σας!!! Καλή συνέχεια λοιπόν...»

Καραγεώργου Ελένη Υπεύθυνη Π.Ε. νομού Φθιώτιδας

«...Μπράβο στα παιδιά και στις δασκάλες! Αγώνας για το περιβάλλον και το νερό!...»

Μπαρμπάτσος Ιωάννης Διευθυντής 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αταλάντης

«...Συγχαρητήρια στις δασκάλες και στα παιδιά!!! Μ' εντυπωσίασε η δομή της εργασίας και το ότι τα περιείχε όλα. Άριστη δουλειά! Συγχαρητήρια! Πιστεύω ότι τέτοιες δουλειές είναι ελάχιστες στην Ελλάδα...»

Μανιώτη Μορφούλα - Εκπαιδευτικός

«...Για πρώτη φορά στο σχολείο μας η τάξη μας έκανε Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Πιο πολύ εμένα με εντυπωσίασαν οι εκδρομές στο Κ.Π.Ε Υπάτης, στο Κ.Π.Ε Μουζακίου, στο Αισθητικό Δάσος και στα Αλσύλλια της περιοχής μας. Έμαθα την αξία του δάσους και την χλωρίδα και την πανίδα που περιείχαν. Με εντυπωσίασε η Ημερίδα που ήρθαν κάποια πολύ σημαντικά πρόσωπα...»

Τσιάρας Ανδρέας Μαθητής Π.Ο.

«...Εμένα με εντυπωσίασε εκεί που πήγαμε πιο πολύ στο κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Υπάτης, στο Κ.Π.Ε Μουζακίου, στην Βελίτσα, στο Αισθητικό Δάσος και τα Αλσύλλια της Αγίας Παρασκευής και κάτω στο σταθμό. Έμαθα πάρα πολλά πράγματα σε όλες τις εκδρομές που πήγαμε για το Δάσος. Έμαθα για την αξία του δάσους και πως πρέπει να μην το καταστρέφουμε. Ακόμα έμαθα για τους κινδύνους των δασών για την χλωρίδα και την πανίδα. Ακόμα μου άρεσε η Ημερίδα.

Παπαλουκά Δήμητρα Μαθήτρια Π.Ο.

«.....Φέτος η Γ' και η Δ2' τάξη, ασχοληθήκαμε με το θέμα: «Τα περιβαλλοντικά μονοπάτια στα δάση της περιοχής μας». Επισκεφτήκαμε το Αισθητικό Δάσος Βελίτσας, το Αλσύλλιο Αγίας Παρασκευής και διάφορα άλλα Αλσύλλια. Επισκεφτήκαμε και το Κ.Π.Ε Υπάτης και το Κ.Π.Ε Μουζακίου. Μου έκαναν εντύπωση όλες αυτές οι εκδρομές που πήγαμε και μάθαμε πάρα πολλά πράγματα που δεν τα ήξερα. Μα κάναμε και μια δεντροφύτευση για να ομορφύνει ο τόπος αλλά τώρα δυσανεκτήθηκα όταν είδα τον τσούπη να βοσκάει τα πρόβατά του εκεί που κάναμε την δεντροφύτευση. Συγχαρητήρια στην κυρία Στέλλα Κολοβού και την κυρία Βάσω Παπαστάμου....»

Πέτσα Αμαλία Μαθήτρια Π.Ο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γαλάνη Λ. - Κατσαρός Γ. - Κατσίκης Α. - Τσουνάκος Θ. (2003) *Γνωρίζω την Ελλάδα. Γεωγραφία Ε' τάξης*, Βιβλίο δραστηριοτήτων για το δάσκαλο.
2. Κολοβού Στ., Κόλλια Αι. (2003) *Σ.Υ.Π.*
3. Κολοβού Στ., Κόλλια Αι. (2003-2004), Εργασία υπό έκδοση. *Κηφισσός Ποταμός- ο υγρότοπος της περιοχής μας*, Περιβαλλοντική ομάδα Δημ Σχολείου Κ. Τιθορέας Χορηγός Δήμος Τιθορέας
4. Κολοβού - Παπαστάμου, Σ.Υ.Π., (2005-2006)
5. Κολοβού - Παπαστάμου, (2005-2006) *Τα Περιβαλλοντικά μονοπάτια στα δάση της περιοχής μας - Αλσύλλια Κάτω Τιθορέας → Αισθητικό δάσος Τιθορέας → Εθνικός Δρυμός Παρνασσού. (ΣΠΠΕ).*
6. Κ.Π.Ε. Καστοριάς, ΥΠ.Ε.Π.Θ, *Εκπαιδευτικό Πακέτο «Το Δάσος»*, Δήμος Καστοριάς, Καστοριά 2000.
7. Κ.Π.Ε Μουζακίου, Παπαγγελος Μ. - Μπότσαρης Δ, - Σακελάρης Γ, - Φωτάκης Κ, - Γραμμένος Κ, - Παπαντώνης Μ. - Ντάνης Α. *«ΔΑΣΟΣ, γνώση και δράση»*, Θεματικό δίκτυο περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης «Το Δάσος», Μουζάκι 2001.
8. Κ. Π. Ε. Υπάτης, *«Το Δασικό Περιβάλλον της Οίτης»*, ΥΠ.Ε.Π.Θ, Δήμος Υπάτης.
9. Ματσαγγούρας Η. (2002). *Ενέλικτη ζώνη διαθεματικών προσεγγίσεων. Μια εκπαιδευτική καινοτομία που αλλάζει το σχολείο*. περιοδικό: Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων, 6.. Αθήνα 2002.

10. Μαυρόπουλος Α. (2002). Διαθεματική - διεπιστημονική διδακτική προσέγγιση των Φυσικών επιστημών. *Η Διδασκαλία των Φυσικών επιστημών στην κοινωνία της πληροφορίας*. Σελ. 460-466 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο, Αθήνα, Απρίλιος 2002.
11. Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, *Εκπαιδευτικό Πακέτο «Η βαλίτσα του Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου»*.
12. Παπαδημητρίου Α – Βελέντζας Α. (1991) «*Τιθόρα Ι.*» Ιστορικές και αρχαιολογικές μελέτες (προϊστορική εποχή ρωμαϊοκρατία). Ίδρυμα Ευαγγέλου Δ. Γιαλούρη Αθήνα 1991.
13. Παπαδημητρίου Β.(1998) *Περιβαλλοντική εκπαίδευση στο σχολείο. Μια διαχρονική θεώρηση*, Εκδόσεις Τυποθήτω Γ. Δαρδάνος
14. Παπαδημητρίου Β. (1998). *Οικολογία – Περιβάλλον - Εκπαίδευση*. Βόλος 1998.
15. Παπαλάμπρος, Δ. Τσίντζα, Ε. Ματσούκα, Κ. Στασινός, (1998-1999.) «*Το Αισθητικό δάσος της Βελίτσας*», Εργασία Π.Ε. Γυμνάσιο Ελάτειας Φθιώτιδας.
16. *Περιβαλλοντική εκπαίδευση και αγωγή. Το θεωρητικό πλαίσιο των επιλογών*. Εκδόσεις Τυποθήτω
17. Renee Kayser, (1994) «*Το βιβλίο του δάσους, οδηγός του μικρού εξερευνητή*», Ερευνητές
18. Σαφιλίου Α. (1979), *Τα δικά μας παραμύθια*, εκδόσεις Κέδρος
19. ΥΠ.Ε.Π.Θ. Δ/νση Σπουδών Β/θμιας Εκπαίδευσης Έργο ΕΠΕΑΕΚ:1.1.ΣΤ.Γ Ανάπτυξη περιβαλλοντικού υλικού για την Π.Ε, *Εκπαιδευτικό Πακέτο, «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Δημ. Σχολείο»*.
20. Φραντζή Α.-Μπασιάρης Π. «*Τα ταξίδια του κότσυφα -Ένα περιβαλλοντικό παραμύθι*», Καλειδοσκόπιο.
21. Χανζηδήμου Δ.-Ταρατόρη Ε. (2002). *Η μέθοδος Project στο σχολείο. «Ολοήμερο σχολείο λειτουργία και προοπτικές»*, σελ.115-130, Αθήνα 2002, εκδόσεις ΟΕΔΒ.
- 22.

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΣ – ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΕ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΘΕΜΑ
«ΤΑ ΔΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΑΣ»**

Για την εξακρίνωση και την αμφίδρομη σχέση του κεντρικού θέματος με τα επιμέρους θέματα χρησιμοποιήθηκε αντίστοιχα η πληροφορία (Μαυρόπουλος Α. 2002).

